

SERVEIS DE BIBLIOTECA PÚBLICA EN ESPAIS OBERTS

Enrique Ramos Curd

Biblioteca i de l'Arxiu Estudio Philippi, Yrarrázaval, Pulido & Brunner Abogados
eramos@philippi.cl

Sabina Gálvez del Valle

Directora de Cultura del Municipi de Puente Alto (Xile)
sgalvez@cmpuentealto.cl

Paulo Morales Zúñiga

Coordinador Programa Bibliometro (Xile)
pmorales@sbp.cl

*Fora d'un gos, el llibre és el millor amic de l'home:
dins d'un gos és molt fosc per llegir.*

Groucho Marx

Resum

Aquest article fa una repassada als nous espais ocupats per les biblioteques públiques, a partir de l'adaptació dels serveis associats a les necessitats de les persones. El primer impuls d'aquest procés va ser la implementació de biblioteques mòbils que van permetre acostar els serveis de la biblioteca pública a les persones que no en podien fer ús. No obstant això, a partir de la dècada dels vuitanta es produeix una explosió de serveis bibliotecaris en espais públics. És així que es creen biblioteques en centres comercials, estacions de metro, piscines, platges, mercats, etc., de manera que la oferta de la biblioteca s'estén cap a altres segments de la població i es contribueix a superar l'exclusió social.

Paraules clau

Espais públics, serveis bibliotecaris en espais oberts, serveis d'extensió bibliotecaria, bibliobusos, estacions de metro, piscines, platges, mercats

Resumen

Este artículo da un repaso a los nuevos espacios ocupados por las bibliotecas públicas, a partir de la adaptación de los servicios asociados a las necesidades de las personas. El primer impulso fue la implementación de las bibliotecas móviles que permitieron acercar los servicios de la biblioteca pública a las personas que no podían hacer uso de sus servicios. Sin embargo a partir de la década de los 80 se produce una explosión de servicios bibliotecarios en espacios públicos. Es así como se crean bibliotecas en centros comerciales, estaciones de metro, piscinas, playas, mercadillos, etc., extendiendo la oferta de la biblioteca hacia otros segmentos de la población y contribuyendo a derribar la exclusión social.

Palabras clave

Espacios públicos, servicios bibliotecarios en espacios abiertos, servicios de extensión bibliotecaria, bibliobuses, estaciones de metro, piscinas, playas, mercados

Abstract. *Public library services in open spaces*

This article reviews the new spaces occupied by public libraries, starting with the adaptation of services associated with persons' needs. The first push in this process was with bookmobiles that brought library services closer to those persons that could not make use of them previously. There followed, in the

1980s, an explosion in library services in public spaces, to such an extent that libraries were set up in public centres, metro stations, pools, beaches, markets, etc. In this way library services have been able to extend to other segments of the population and contribute to overcoming social exclusion.

Keywords

Public spaces, open library services, extended library services, mobile libraries, metro stations, pools, beaches, markets

1. Introducció

A partir de 1968 la humanitat ha viscut un procés vertiginós de transformacions i interconnexió política, econòmica, social, ecològica i cultural que des del principi de la dècada del noranta s'anomena *globalització* i que, dia a dia, accelera més el pas per la facilitat amb què s'estableixen les comunicacions i, especialment, per l'auge de les tecnologies d'informació.

La globalització, que va sorgir com a producte de l'èmfasi en el model econòmic de lliure mercat i en la formació de grans comunitats econòmiques amb empreses transnacionals, ha conduït la societat occidental a convertir-se en una societat de consum —amb grans desigualtats en la distribució de l'ingrés—, potenciada per accelerats avenços científics i tecnològics en l'àrea productiva i en els processos, l'expansió de les telecomunicacions i el nou paper de les tecnologies d'informació, entre les quals hi ha la xarxa Internet.

No obstant això, aquest fenomen transcendeix l'aspecte econòmic, ja que el seu desenvolupament ha significat també una integració cultural, social i política que ha interconnectat diferents regions del món i ha donat lloc a un nou ordre mundial en què les diferents regions es connecten i s'influencien mútuament, de manera que canvien els espais socials, les maneres d'entendre la vida, de treballar, de relacionar-se i, fins i tot, en l'exercici de la ciutadania.

Segons Manuel Castells,¹ quan parlem de *societat del coneixement* «nos estamos refiriendo a un nuevo paradigma tecnológico, que tiene dos expresiones fundamentales: una es Internet y la otra es la capacidad de recodificar la materia viva. [...] Se trata de una sociedad en la que las condiciones de generación de conocimiento y procesamiento de información han sido sustancialmente alteradas por una revolución tecnológica centrada sobre el procesamiento de información, la generación del conocimiento y las tecnologías de la información».

La relació que s'estableix entre les tecnologies de la informació i la generació del coneixement permet que «en esta sociedad el conocimiento se genera y se comparte sin los límites espaciales y temporales que antes existían, cada persona tiene la capacidad de casi ilimitada de acceder a información generada por los demás, los almacenes de información han dejado de ser físicos para ser virtuales y dinámicos».²

D'aquesta manera, els espais ocupats per la biblioteca pública s'han anat adaptat a les necessitats de les persones, que ja no són les mateixes que fa cinquanta anys. Roser Lozano planteja que «las sociedades donde se iniciaron las primeras bibliotecas públicas y la sociedad actual se parecen poco y exactamente lo mismo ocurre con las necesidades de los ciudada-

1. Castells, Manuel. *La dimensión cultural de internet*. [en línia] Juliol de 2002. <<http://www.uoc.edu/culturaxxi/esp/articulos/castells0502/castells0502.html>>.

2. Rodríguez París, Elena. *La Biblioteca Pública y Sociedad: adecuación al entorno*. ANABAD, Confederación de Asociaciones de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas. <<http://www.anabad.org/archivo/docdow.php?id=140>>

nos»,³ per la qual cosa la biblioteca pública, a fi de continuar sent un servei útil i necessari, ha hagut de renovar-se, estendre el seu àmbit d'influència cap a nous espais socials i adaptar-se als espais públics i privats que ha generat aquest nou món.

El punt de partida d'aquest fenomen va ser l'impuls de serveis d'extensió bibliotecària, que van permetre treure la biblioteca al carrer, però també arribar a persones que no tenien accés a la biblioteca perquè estava molt lluny de la seva comunitat o perquè, simplement, no tenia diners per a traslladar-s'hi, o per impediments físics que no li permetien desplaçar-se. Durant gran part de la primera meitat del segle xx, les polítiques de biblioteques públiques respecte dels ciutadans se centraven, en primer lloc, en l'atenció d'aquells que hi anaven per iniciativa pròpia, denominats *usuaris reals*, i que feien ús actiu dels serveis que oferien. No obstant això, a Amèrica Llatina l'avanç al qual s'havia arribat fins aquest moment es va veure aturat per les dictadures militars, que van exercir un control ferri sobre els llibres, restringint-hi l'accés, restringint-ne la presència en espais públics i, fins i tot, eliminant-los físicament mitjançant la crema pública de col·leccions senceres —acció que en algunes ocasions arribava fins a l'absurd, com quan a Xile es van cremar llibres sobre el cubisme, pensant que eren llibres sobre Cuba.

Aquest enorme control ideològic i la repressió exercida contra autors i editors van significar la censura i l'autocensura de les biblioteques públiques, que solament van començar a desvetllar-se cap a final dels vuitanta amb el final de les dictadures. Naturalment, això va produir una gran reculada en els esforços internacionals per canviar el panorama, d'entre els quals destaca el de la UNESCO a mitjan anys seixanta d'implementació de les primeres biblioteques públiques pilot.

Un símptoma de resistència cultural des de les biblioteques obertes a la comunitat durant els anys 1970-1980 van ser les biblioteques populars. Aquestes van néixer com una manera d'arribar al ciutadà de manera més directa, particularment a causa de la inacció de l'estat i, fonamentalment, perquè les biblioteques públiques no satisfien les necessitats d'informació d'una població principalment reprimida, però, a més, cessant i sense esperances de canvi.

2.1. Els serveis mòbils

Durant aquest període van començar a posar-se en marxa serveis de biblioteques públiques amb mitjans mòbils de provisió de documents com ara bibliobusos i «caixes viatgeres», a fi de dirigir l'atenció cap a aquella part de la població —usuaris potencials— que per alguna raó no coneixien la biblioteca i, naturalment, no en feien ús.

El model de desenvolupament de les biblioteques públiques als Estats Units (en part a causa de tenir territoris molt extensos) va comptar des de la primera meitat del segle xx amb serveis d'extensió bibliotecària basats en l'ús de bibliobusos.

Aquest model també es va implementar a Amèrica Llatina, i s'estengué no solament als clàssics bibliobusos, sinó també a un gran nombre de serveis mòbils, de manera que es permetia a una part de la població accedir a les col·leccions de les biblioteques públiques sobretot en les zones allunyades de la biblioteca o en zones rurals, i es col·laborava a més a facilitar l'accés a la informació, donant suport als processos d'educació i a les activitats productives.

3. Lozano, Roser. «Lectores, usuarios, ulientes: perspectiva de una biblioteca pública al servicio de los ciudadanos». [en línia] [San Sebastián: Servicio de Bibliotecas del Departamento de Cultura del Gobierno Vasco, 2003]. *I Jornadas del sistema nacional de bibliotecas de Euskadi: la biblioteca pública, un servicio para el ciudadano; organizado por el Servicio de Bibliotecas del Departamento de Cultura del Gobierno Vasco y Asociación Vasca de Archiveros, Bibliotecarios y Documentalistas (ALDEE). San Sebastián, 16-17, octubre, 2003.* <http://www1.euskadi.net/libro_bibliotecas/libroybibliotecas/home/01jornadas.htm>.

A Xile i, sobretot, a l'Argentina, l'accidentada geografia i l'extensió del territori han permès una diversitat de formes dels serveis mòbils, des del tradicional bibliobus, fins a les bibliollanxes, tricicles, carrets, bicicletes, i gran nombre d'altres mitjans de transportar la lectura sobre rodes.

A Colòmbia als anys vuitanta es va posar en marxa un programa de biblioteques mòbils promogut per Colcultura, que utilitzava bibliobusos, bibliojeeps, caixes i maletins viatgers.

A Veneçuela a partir de 1968 s'inicien serveis mòbils en bibliobusos promoguts pel Banc del Llibre. A partir de 1978 el Banc del Llibre inicia la transferència de l'experiència a l'Institut Autònom Biblioteca Nacional i de Serveis de Biblioteca, per poder-la implantar a escala nacional. Actualment, a més de bibliobusos i bibliollanxes hi ha el *bibliobongo* (que du caixes viatgeres amb col·leccions infantils, llibres de manualitats, llibres de cuina, cultius, caça i pesca entre altres temes), la *bibliofalca* (que és usada en conjunt amb el servei de passatgers al riu Orinoco) i les caixes viatgeres.

A les actes del I Congreso Nacional de Bibliotecas Móviles⁴ podem trobar algunes idees del perquè vam considerar que les biblioteques mòbils són formes més aviat clàssiques (i que formen part del «subconsicent col·lectiu» del que és una biblioteca pública) de posicionar a les biblioteques públiques: «La biblioteca móvil tiene personalidad y entidad por sí misma, sin obedecer a ninguna provisionalidad ni sustituir a ningún otro tipo de servicio bibliotecario». En les mateixes conclusions s'obren altres camins pels quals potser es va més enllà d'un servei d'extensió bibliotecària: «Sin embargo, la biblioteca móvil no está evolucionando al mismo ritmo que las bibliotecas públicas estables, de ahí la necesidad de impulsar su promoción centrada en un cambio de imagen, la incorporación de las nuevas tecnologías y los nuevos soportes, y la implementación de nuevos servicios».

En el document presentat per Ilona Glashoff a la 65a Conferència General de la IFLA⁵ es recalca el paper que compleixen els bibliobusos: el valor que tenen «para una igualdad efectiva en el acceso a la información de todos los residentes, especialmente en las áreas alejadas y rurales», per «millorar/crear alfabetització i serveis de biblioteca», i com a mitjà «para atender las necesidades de grupos de población especiales tales como mujeres, familias, poblaciones indígenas, desempleados, los que abandonan los estudios y las personas de edad».

2.2. Serveis annexos vinculats a les biblioteques públiques

Posteriorment, els esforços de les biblioteques públiques es van dirigir cap al desenvolupament de diverses estratègies de màrqueting i difusió que tenien l'objectiu de donar a conèixer les bondats de la biblioteca i la lectura, però en un entorn encara agressiu i essencialment urbà. Com recalca Gloria María Rodríguez, «la biblioteca pública se ha asociado principalmente al desarrollo urbano».⁶

4. «Conclusiones». [en línia] [San Ildefonso-La Granja: octubre, 2002]. I Congreso Nacional de Bibliotecas Móviles, San Ildefonso, Segovia, 18, 19 y 20 de octubre de 2002. <www.aabadom.org/Conclusiones%20/congreso%20bt%20moviles.htm>.

5. Glashoff, Ilona. «Un estudio sobre la división de las bibliotecas al servicio del público en general». [en línia]. Juliol, 1997. *Proceedings of the 65th IFLA Council and General Conference, Bangkok, August 20-28, 1999*. <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/037-97s.htm>>.

6. Rodríguez Santa María, Gloria María. «Las bibliotecas públicas: ¿Un servicio necesario? Una visión desde América Latina». [en línia]. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas: *La biblioteca pública, portal de la sociedad de la información. I Congreso Nacional de Bibliotecas Públicas, Valencia (España) 29-31, octubre, 2002*. <http://travesia.mcu.es/documentos/actas/pon_344bis.pdf>.

A mitjan anys noranta, associat al fenomen de la globalització econòmica, amb l'auge de noves tecnologies d'informació i Internet i la creació —entre altres negocis— de cibercafès, es va ensorrar la creença que les biblioteques no tenien competència, i això les va obligar, per plantar cara a nous desafiaments i interessos del públic, a trencar amb certs esquemes restrictius i incorporar conceptes de qualitat, de servei públic i bona atenció, i atreure i estimular els usuaris a través de confiteries, cafès i una sèrie de serveis complementaris gens convencionals fins aleshores.

A l'extensió bibliotecària tradicional es va incorporar un altre element, en una estratègia que s'assembla molt a la utilitzada pels centres culturals, els museus i, fins i tot, a les llibreries (com ara les cafeteries de les llibreries El Ateneo de Buenos Aires, Barnes & Noble de Nova York, o les llibreries FNAC de Madrid i París): els serveis annexos vinculats a les biblioteques públiques. És natural veure a les biblioteques màquines expenedores de begudes o de productes comestibles, en virtut de convenis comercials pels quals les biblioteques reben una compensació econòmica. Molts directors de biblioteques, tanmateix, són reticents a desenvolupar aquest tipus de negocis, ja que atemptem contra l'esperit de servei.

En un article publicat per William Pierce es vincula la presència de cafeteries a les biblioteques públiques amb l'augment de la utilització de les biblioteques: «The library as a locus, or gathering place, where information may be obtained and exchanged in a sociable atmosphere, is a logical goal for public library managers intent on expanding their library's influence in the community and thereby thwarting the threat of library obsolescence. Library cafes may have a role in making public libraries more inviting and user friendly to visitors. To borrow a phrase from the program description of the 1996 ALA Conference session entitled "Espresso and Ambiance", library cafes "create an image that will draw customers in and make them want to come back"». ⁷

Les grans biblioteques públiques, així com molts museus i centres culturals, tenen botigues on es comercialitzen objectes vinculats a les activitats que porten a terme. Per exemple, la Biblioteca Pública de Nova York té una botiga anomenada The Library Shop (<www.thelibraryshop.org>) la missió de la qual és aconseguir suport econòmic per a la biblioteca i per a la seva missió d'oferir accés obert i lliure al coneixement, per a les seves vuitanta-cinc biblioteques locals i de recerca, i per oferir recursos en línia accessibles des d'arreu.

En el bàndol oposat hi ha els autors que qüestionen aquest recent paper assumit per la biblioteca pública. Colleen Alstad i Ann Curry afirmen en el seu article «Public Space, Public Discourse, and Public Libraries» afirmen que cal «resistir la colonització per interessos comercials» i recullen l'afirmació següent de Leckie i Hopkins: «The "ongoing ideological shift within libraries away from [a] neutral status as public institutions toward that of an active agent for private interests in the market economy" demonstrated by the presence of gift shops, cafes, and vending machines will "tarnish the sacred tenet upon which libraries have been founded" and threaten to transform their fundamental nature». ⁸

Aquesta és una antiga pugna no aliena a moltes institucions de servei, que ha de lluitar permanentment per obtenir pressupostos per al seu funcionament i no caure en estratègies de posicionament basades en acords amb empreses comercials i multinacionals.

7. Pierce, William. «Library Cafes: Next Logical Step». *Libres: Library and Information Science Research*, vol. 7, núm. 1 (31 març 1997). <<http://llibres.curtin.edu.au/libre7n1/pierce.htm>>.

8. Leckie, Gloria J.; Hopkins, Jeffrey. «The Public Place of Central Libraries: Findings from Toronto and Vancouver». *The Library Quarterly*, vol. 72, núm. 3 (2002), p. 326-372. Citats per: Alstad, Colleen; Curry, Ann. «Public Space, Public Discourse, and Public Libraries». *Libres: Library and Information Science Research*, vol. 13, núm. 1 (març 2003). <<http://llibres.curtin.edu.au/libres13n1/index.htm>>.

2.3. La biblioteca pública en espais públics

Els espais públics són espais polifacètics que tenen un caràcter vital i humanitzador, on la societat pot compartir i expressar opinions, i que van des de parcs oberts, parades d'autobús o andanes de trens fins al mateix carrer, instrument essencial per a la circulació de les persones que connecta l'habitatge, la indústria, les zones comercials i les àrees verdes, que estarien separats físicament si els carrers no existissin.

Durant les dècades dels vuitanta i els noranta es va plantejar un desenvolupament de les biblioteques públiques des d'una òptica llatinoamericana, recollida a la Declaració de Caracas (1982) i al Manifest de la UNESCO per a les Biblioteques Públiques (1994). Moltes estratègies de desenvolupament de les biblioteques públiques a Amèrica Llatina es basen en aquests documents, en els quals subjau una òptica profundament democràtica i de desenvolupament amb equitat.

El canvi en la manera de veure la biblioteca en l'entorn públic evidencia l'interès de democratitzar l'accés al llibre i reconeix que els espais públics tenen un valor cultural en si mateixos i compleixen diverses funcions que fan de l'home un agent social.

Mentre que el públic s'associa habitualment amb l'estat i la societat civil, el privat s'associa, d'una banda, a les activitats econòmiques no controlades per l'estat i, de l'altra, a l'àmbit personal o íntim; els mitjans de comunicació massius i les noves tecnologies d'informació com Internet han contribuït a desplegar una mena de nebulosa entre el públic i el privat, límit que és molt difícil de distingir davant de la pantalla del televisor o davant dels milers de dades que capturem des d'Internet.

Donar serveis bibliotecaris públics en els espais públics fa pensar en la immensa riquesa del llibre, ja que és en si mateix un objecte al mateix temps públic i privat. Mentre està dipositat en els prestatges oberts i concebuts sobre la base de la igualtat en l'accés, amb la potencialitat de ser vist i tocat per tots, i amb la premissa que el seu contingut forma part del coneixement universal de tota la humanitat, és un objecte de domini públic; i en el moment en què el ciutadà, el nen, l'agafa amb les seves mans es transforma en un objecte privat, vivencial, en una experiència íntima.

Posar el llibre en els espais públics contribueix a ocupar la funció d'esplai que tota ciutat ha de tenir i que és compartida per la biblioteca pública.

Ara per ara, la biblioteca pública s'acomoda als nous espais públics, a les noves necessitats d'informació, als nous interessos de la gent i se centra en el llibre com a objecte dinàmic de lectura i entreteniment, i en privilegia l'acostament al ciutadà comú i corrent en qualsevol espai i qualsevol lloc.

2.4. Biblioteques en espais públics no tradicionals i d'alta confluència de públic

La intenció de crear espais de lectura innovadors en espais públics no tradicionals ha dut les biblioteques públiques a generar projectes que s'allunyen bastant de l'esquema tradicional de biblioteca desenvolupat durant gran part del segle xx. Aquestes estratègies responen al fet que les biblioteques es van plantejar nous desafiaments per atraure una massa de no usuaris, al fet que les campanyes de màrqueting realitzades fins aquell moment no havien donat resultats satisfactoris, i a la perspectiva de buscar espais d'alta afluència de públic que no tingués un contacte habitual amb les biblioteques.

La implementació d'aquest tipus de projectes es va portar a terme utilitzant diverses estratègies, a causa dels alts costos que significaven per a les biblioteques, cosa que les obliga-

va a negociar finançaments, uns d'origen governamental, altres de fons privats, o combinació d'ambdós en la major part dels casos.

La multiplicitat de llocs on s'han gestat aquestes experiències ens permet inferir que els esforços de les biblioteques públiques en diversos països han estat enfocats a un mateix objectiu per diferents mitjans: atraure un públic que no usa les biblioteques; atraure no-lectors; i desenvolupar estratègies de màrqueting que permetin, a més, justificar unes partides pressupostàries moltes vegades força altes.

Hi ha una gran diversitat d'experiències innovadores que tenen l'objectiu d'apropar el llibre i la biblioteca a la gent, com ara la Biblioteca Pública de Lió (una de les més grans del país), que està situada al costat del centre comercial de la ciutat; el biblioparc posats en marxa a Colòmbia i a Catalunya; les biblioplatges i les bibliopiscines d'arreu d'Espanya; o el Programa Bibliometro, el projecte El Casero del Libro i els Bibliomalls a Xile.

2.4.1. Biblioteques en centres comercials

La societat occidental del segle XXI —que es mou sota paràmetres del lliure mercat— ha estructurat els espais públics, els serveis i el comerç de manera que pugui satisfer les necessitats dels ciutadans en forma variada, ràpida i oportuna: farmàcies obertes 24 hores, restaurants i supermercats en grans centres comercials, guarderies a perruqueries i gimnasos, cafès en gasolineres i bugaderies, etc.

La societat de consum ha tocat fins i tot escoles, hospitals i museus, institucions que tradicionalment es conceben molt allunyades d'aquest àmbit.

El subjecte s'ha convertit en client-consumidor, fins i tot a les biblioteques públiques,⁹ on ja és natural denominar *client* l'usuari.

Aquesta nova manera de concebre «integralment» els béns de consum i els serveis tangibles i intangibles com la biblioteca, sense que n'importar tant la naturalesa, ha dut a concebre el llibre com un nou bé de consum al qual també s'ha d'accedir en el moment i lloc que plagi. Així les biblioteques públiques han creat extensions de serveis i els bibliotecaris han generat diverses estratègies a fi de posar el llibre i la lectura a l'abast del ciutadà, ja no només a la biblioteca com espai públic, sinó al carrer, als centres comercials, als parcs i places, a les piscines públiques, als hospitals i consultoris mèdics i en diversos espais urbans on es pugui llegir o obtenir un llibre per llegir-lo en l'entorn personal.

A pesar de tots els beneficis assenyalats anteriorment, es percep la paradoxa que el subjecte està més comunicat amb el món i menys amb la persona que té més a prop, la qual cosa provoca un deteriorament de les relacions interpersonals. S'intenta revertir la tendència al «consum» a la pròpia llar que tant promou Internet i revalorar l'espai públic com un lloc de trobada, valent-se dels atractius que ofereixen centres comercials, cinemes i altres empreses de serveis com el transport.

Analitzarem dues experiències d'apropament de la biblioteca a l'usuari que s'han implementat: una a Austràlia (sucursals de biblioteques públiques) i una altra a Xile (Bibliomall o Biblioteca Viva), que partien d'estratègies diferents i han obtingut resultats diferents, cosa que ens fa pensar que han partit de premisses distintes, amb filosofies també diferents.

A Austràlia hi ha una sèrie de serveis de biblioteca pública localitzats en centres comercials a Queensland (Logan City, Brisbane City, Gold Coast City i Crows Nest Shire), Nova Gal·les

9. Rodríguez París, Elena. «Biblioteca pública y sociedad: adecuación al entorno». [en línia]. <<http://www.anabad.org/archivo/docdow.php?id=140>>.

del Sud (Biblioteca Estatal de Nova Gal·les del Sud, Servei de Biblioteques de Botany, Servei de Biblioteques de Warringah), Victòria (Oficina del Govern Local, Servei de Biblioteques Peninsular de Mornington, Servei de Biblioteques de Brimbank, Biblioteca de Knox City) i Tasmània (Biblioteca Estatal de Tasmània, Department of Premier and Cabinet [departament del primer ministre i del consell regional]). Segons Laurelle Johnstone,¹⁰ la posada en marxa d'aquests serveis situats en centres comercials va portar una sèrie de beneficis als usuaris de la biblioteca: «the convenience of combining shopping with library visits, with the attendant advantages of the "one-stop" concept; adequate parking, particularly in suburban shopping centres; good public transportation; proximity to facilities such as coffee shops (particularly of interest to studying patrons) and childcare facilities etc. which are provided as part of the centre; opportunity for more extensive and flexible opening hours, taking advantage of shopping centre hours and security; opportunities for creation of alternative "rop-off" points for book returns within the centre eg. video shop, or car-parks».

A més, segons l'autora també es generen una sèrie de beneficis per a la biblioteca: «increased patronage for displays and promotions, through highly visible locations; potential for a large number of new users who would not have bothered to make a separate trip to a library elsewhere, or have never used a library; option to extend hours to match those of the centre over holiday periods; opportunities for partnership with other tenants such as bookstores for the mutual benefit and convenience of customers eg. Customers requesting out-of-print material in shops can be sent to libraries, and library patrons wishing to buy books they have seen in a library can be sent to bookshops; proximity of bookshops for urgent library purchases; potential for retail outlets to 'donate' material for displays or special events; ability to benefit from centralised services for building maintenance, security, cleaning, promotions, etc, with the potential to reduce capital expenditure; provision of a pleasant, climate-controlled environment; options to use centre facilities for toilets etc, increasing available floor space in libraries».

I també esmenta els beneficis per al centre comercial: «improvement of the centre's position as a "one-stop" facility; potential to draw a large number of library members to the centre, many with a guaranteed return visit to return books; attractiveness of offering a free service in the centre; the ability to reflect or to complement the role of nearby shops, enhancing the merchandise mix of the centre; people drawn by library promotions are brought to the shopping centre, amplifying existing centre publicity; library patrons make good use of coffee shops and food outlets, especially those studying for long periods; encouragement for patrons to use other centre facilities either directly eg. childcare facilities, or as a result of their use of the library eg. A library patron may borrow a book then wish to buy it, or sample the Internet then wish to purchase a computer etc.; provision of business information services to centre businesses; a library's opening hours may extend usage of the centre; peak periods of library use may complement those of a centre, thus extending centre usage in what may have been quiet times, and promoting different shopping patterns; libraries may attract a different clientele to the remainder of the centre, through their capacity to serve all social groups; libraries tend to occupy a considerable floor space; libraries offer an attractive "zone" in a busy shopping environment; libraries are seen as positive, welcoming, safe places serving the public good, thus adding to a positive image for the centre while enhancing or providing a "community" function; public libraries are seen as stable tenants with government backing usually signing long leases, as opposed to the questionable stability of many retail tenants; libraries are able to pro-

10. Johnstone, Laurelle. «Public libraries and shopping centres». [en línia]. 25 agost 1998. <<http://www.slq.qld.gov.au/serv/publib/build/seminars/shop>>.

vide a communications hub to the centre and its customers eg. Internet Services, referral services».

Tots aquests elements ens permeten identificar alguns punts importants que distingeixen a aquesta experiència —com veurem més davant— del Bibliomall:

- Sent congruent amb el principi recollit al Manifest de la UNESCO per a les Biblioteques Públiques que la biblioteca pública ha de ser en principi gratuïta, la tendència d'aquestes biblioteques és a no cobrar pels serveis que ofereixen. Els seus pressupostos són fiscals o compartits, però amb aquesta iniciativa no es persegueix l'autofinançament o el lucre, i en això es diferencien radicalment, per exemple, dels negocis de lloguer de vídeos.
- És vist pels usuaris com un lloc on els horaris d'atenció són més flexibles que en la biblioteca pública de la seva comunitat.
- És un instrument que actua en xarxa i, per tant, és flexible, ja que permet que si una persona treu un llibre de la biblioteca pública o d'una sucursal d'aquesta, el pugui tornar al centre comercial, que és un lloc que els consumidors visiten freqüentment.
- Vinculació de la biblioteca amb la resta dels serveis que ofereix el centre comercial —guarderies infantils, banys, cafeteries—, de manera que s'estableix una relació equivalent en oferir la biblioteca al centre comercial altres productes —accés a internet, servei de referència, préstec de llibres, etc.
- Benefici mutu que s'estableix entre la biblioteca i les llibreries del centre comercial, les quals ja no són vistes com a competidors, sinó com serveis complementaris.

2.4.2. Bibliomalls

A Xile els centres comercials s'han convertit en els espais públics més concorreguts per la gent, fins i tot desplaçant altres llocs com parcs i places, que històricament havien estat llocs de reunió per excel·lència.

No solament les persones concorren a aquests llocs per comprar, sinó que aquí també poden trobar una àmplia oferta de serveis de recreació i cultura: sales de cinema, exposicions, etc. A Santiago de Xile hi ha almenys vuit grans centres comercials d'aquestes característiques.

El Bibliomall, a diferència d'altres experiències com ara Bibliometro i El Casero del Libro que són gestionades per l'Estat, és el resultat de la gestió d'una fundació amb capital privat (Fundación Educacional y Cultural La Fuente), que ha desenvolupat una sèrie de projectes amb el títol de Biblioteca Viva, coneguts popularment com *bibliomall*. La Fundación La Fuente implementa programes educatius i culturals en escoles i institucions públiques i privades. Per fer-ho, ha desenvolupat el programa Creando los Lectores del Mañana, la fi principal del qual és el foment de la lectura en nens, joves i adults, especialment en sectors d'escassos recursos. El programa concep la lectura com un acte lliure i voluntari, el qual no només permet l'aprenentatge i la solució de diversos problemes, sinó que és també una instància de recreació i contemplació per a l'ésser humà. Des d'aquesta noció de lectura, el programa executa una sèrie de projectes i activitats que permeten l'accés al llibre en els sectors més desposseïts del país. El finançament dels seus projectes prové de fons privats, originats mitjançant la Llei de donacions culturals, de fundacions privades com ara la Fundación Andes o Citigroup, i també d'entitats governamentals i municipals.

Mitjançant l'aliança d'aquesta fundació amb centres comercials a Xile (Santiago i Concepción), s'estableixen biblioteques públiques a l'interior dels centres comercials. La seva declaració de principis defineix: «En tanto espacio público, sus instalaciones se encuentran abier-

tas a todo visitante sin distingo entre socios y quienes no lo son. No obstante ello, para el retiro de material a domicilio, sí se exige haberse asociado a Biblioteca Viva. Ubicada en una de las comunas más populosas de Santiago, por una parte, y en uno de los centros comerciales más visitados anualmente —Mall Plaza Vespucio— por otra, constituye un espacio de recreación y cultura para personas tanto de ésta como de otras comunas». ¹¹

Una altra definició del projecte Biblioteca Viva diu que «es un proyecto de Bibliotecas Públicas insertas en *malls (shopping centers)* de la cadena Mall Plaza, con un novedoso diseño y una colección que supera los 10.000 volúmenes.

»Su objetivo principal es atender las necesidades de lectura, entretención, capacitación e información, que van en directo beneficio de los usuarios. Biblioteca Viva ofrece un entorno amigable, facilidades para la búsqueda de material, un equipo de trabajo entendido en la materia, y a precios accesibles a todo público». ¹²

Els projectes de Biblioteca Viva es basen en les experiències desenvolupades per la Direcció de Biblioteques, Arxius i Museus de Xile (DIBAM) de posicionar espais nous per a la lectura, i pren elements del màrqueting i del concepte tradicional de biblioteca per posar en escena un modern espai en què es conjuga la biblioteca pública, la llibreria i l'entorn comercial. Per als centres comercials la implementació d'aquest tipus d'iniciatives és atractiva, ja que apareix davant la comunitat no solament com una empresa amb finalitat de lucre, sinó també com una institució que pot oferir serveis i instàncies culturals i recreatives. Potser aquest és l'assoliment més destacat de Biblioteca Viva, a través de l'empresa privada a un projecte modern, necessari i que, a més, s'autofinancia.

En 450 m² que el centre comercial lliura a la Fundación La Fuente en comodat, el bibliomall posa en escena un concepte de biblioteca pública en el qual s'han definit tres sectors: Sector infantil, Sector de prestatgeria oberta i lectura de mitjans, Sector d'Internet. Compta, a més, amb una sala multiús amb capacitat per a 30 persones assegudes, en la qual es fan cursos, tallers, cinema, recitals, exposicions i llançaments de llibres.

La idea força d'aquest projecte és la de navegació en un vaixell. Per aquesta raó es va habilitar un sector infantil a la proa, amb dos nivells diferents: el primer destinat als prelectors (de 0 a 5 anys), i el segon, a nens i joves. Aquesta idea força s'orienta cap a un descobriment, una trobada amb la cultura, en general, i la lectura, en particular. Obrir els sentits al món a través dels materials que Biblioteca Viva posa al servei de visitants i socis. És per això que, a més de comptar amb una col·lecció de llibres (principalment narrativa, però també còmics, poesia, teatre, etc), té també vídeos (de cinema clàssic i cinema artístic) i, recentment, de música en format cd.

La posada en marxa del projecte s'allunya dels fonaments pels quals la Fundación gestiona Biblioteca Viva. D'una banda, la declaració de principis de Fundación La Fuente diu: «desarrolla el programa "Creando los Lectores del Mañana", cuyo fin principal es el fomento de la lectura en niños, jóvenes y adultos, *especialmente en sectores de escasos recursos*», però, per altra banda, en una entrevista a un mitjà de comunicació nacional, ¹³ el coordinador de projectes de la fundació, Claudio Aravena diu: «Mall Plaza, a pesar de ser el gestor comercial del proyecto, no percibe ganancias directas de él sino que se beneficia al "diversificar la oferta para la clase media emergente, que ya está copada con el consumo de bienes de ropa y comida... es un gancho [...] es iluso pensar que el mall no quiere generar negocio, menos mal

11. «Qué es biblioteca viva» [en línia]. <http://www.bibliotecaviva.cl/bviva/que_es.php>.

12. «Biblioteca Viva» [en línia]. 11 febrer 2005. <<http://infocyt.conicyt.cl/info.php?id=2683>>.

13. González, Mitsuko; Vilches, María José. «Ley de donaciones culturales. Proyectos privados de vocación pública». *Con Tinta Negra. Revista del Taller de Periodismo Interpretativo y de Opinión*, núm. 16 (març 2003). <<http://www.periodismo.uchile.cl/contintanegra/2003/marzo/politica1.html>>.

que lo trata de hacer mediante algo novedoso, que nos permite llegar a una *clase necesitada de información*».

A més, a través del projecte Biblioteca Viva es busca l'autofinançament de la iniciativa, per la que cosa es cobra un cànon (O\$ 7 anuals) que permet els usuaris emportar-se llibres a casa. Aravena afirma: «En el caso de Biblioteca Viva, se busca captar socios que cooperen con una cuota anual de 3.600 pesos, quienes tienen derecho a préstamos domiciliarios de los textos, aportando además a la auto-sustentabilidad del proyecto. Por otra parte, quienes no estén dispuestos a pagar dicha suma, pueden leer en las dependencias del local sin costo alguno». En aquest aspecte es diferencia del projecte australià i de l'esperit del Manifest de la UNESCO per a les Biblioteques Públiques.

2.4.3. Botigues d'idees i esglésies¹⁴

Molts sistemes de biblioteques públiques estan enfrontats al dilema d'haver de mantenir serveis bibliotecaris ineficients que ja no atrauen els usuaris, que impliquen alts costos de manteniment i que, en ocasions pels canvis propis del traçat urbà, no es troben físicament en el centre de les seves comunitats.

Pel que fa a aquest fenomen, s'han dissenyat fórmules per continuar prestant serveis d'alta qualitat, abordables econòmicament i en llocs no tradicionals. És el cas del municipi londinenc de Tower Hamlets, que en una mesura radical ha decidit tancar totes les seves biblioteques i reubicar-les com a *botigues d'idees* combinades amb serveis de formació per a adults.

Aquest nou concepte emula una estratègia molt comuna en certs centres comercials com ara els supermercats, en els quals es concentren una sèrie de serveis en un punt únic de compra. És a dir, aquestes *Botigues d'idees* pretenen anar més enllà dels serveis tradicionals de les biblioteques, oferint horaris més amplis, varietat d'opcions per a l'adquisició de coneixements i oportunitats de formació de cara a la recerca de feina. A més, aquestes botigues ha d'estar en llocs adequats per la qual cosa el municipi pretén que s'instal·lin principalment a les àrees comercials de la localitat. També és interessant esmentar que el primer espai es va adquirir en associació amb Supermarkets Ltd., de Sainsbury, una de les cadenes de supermercats capdavanteres del Regne Unit, un molt bon exemple d'associació del sector públic i privat que pot servir de model per futurs projectes de serveis bibliotecaris no tradicionals.

També a Anglaterra tenim un altre exemple de revitalització de serveis bibliotecaris per mitjà de reubicar-los en espais no tradicionals però situats estratègicament prop de la ciutadania. És el cas de la Biblioteca de Seaside, a East Sussex. Les autoritats del comtat van decidir el 1999 tancar el local de la biblioteca i substituir-la per altres instal·lacions properes a les àrees municipals més deficitàries socialment. Es va aplicar un qüestionari als usuaris amb la idea de definir els millors emplaçaments d'instal·lació i el tipus de serveis que la comunitat esperava que estiguessin disponibles. Els resultats van ser sorprenents, les propostes incloïen una àmplia gamma de llocs, des d'esglésies fins a videoclubs, i tots a una distància relativament propera de la biblioteca original de Seaside.

Alguns dels llocs que es van escollir per a la prestació dels serveis van ser Reel Entertainment, un popular videoclub de la localitat; l'església de St. Aidan, i Parker Hoyse, una llar d'ancians municipal. Entre els beneficis més visibles resultants d'aquesta iniciativa podem esmentar: l'augment significatiu de les hores d'accés als serveis, la disminució de les despeses i

14. Knight, Trevor. «Otras prestaciones de servicios». A: Knight, Trevor; García, June; Sutherland, Sue. *Aprendiendo de otros en las bibliotecas públicas*. Barcelona: Fundación Berstelmann, 2001. 129 p.

un major estalvi de recursos, que van ser invertits a potenciar les col·leccions, i un major acostament al perfil de la comunitat i perfeccionament de l'accés per a eradicar l'exclusió social.

2.4.4. Bibliometros

Aquest projecte s'emmarca dintre de les polítiques de promoció que la DIBAM desenvolupa per a la implementació de noves formes de promoure la lectura i l'extensió del servei de Biblioteques Públiques. Per al desenvolupament del projecte es va signar un conveni de cooperació amb Metro SA, que va facilitar els espais físics a l'interior de les seves estacions per a la instal·lació de punts de préstec domiciliari de literatura recreativa, accés a bases de dades, etc., i també els espais adequats per a la promoció del servei. La necessitat d'implementar noves formes d'apropar-se a la gent, generant espais per a la trobada entre el públic i els llibres, ha motivat la DIBAM a implementar un projecte de biblioteques públiques muntades en un sistema modern, àgil, i entretingut per a incentivar a la lectura i, en definitiva, educar la població en el rescat del mitjà escrit i la seva inserció en l'actual mercat d'imatges. Cada dia és més creixent la importància que es dona a la promoció del llibre i la lectura. L'Estat reconeix a través de la Llei de foment del llibre i la lectura, la seva importància per a l'increment i la difusió de la cultura, el desenvolupament de la identitat nacional i la formació de la joventut. La DIBAM assumeix aquest desafiament amb esforços renovats per arribar a la major quantitat de persones possibles. La implementació dels Bibliometros es justifica d'una banda en què cada vegada hi ha menys interès en la lectura entre la població, i de l'altra perquè encara que hi hagi la motivació per llegir un llibre, molta gent per comoditat no s'anima a anar a una biblioteca a demanar-lo. A més, la lectura, com a manera d'utilitzar el temps disponible, es troba avui dia enfront d'una sèrie d'activitats o elements alternatius, com ara la ràdio, la televisió, el cinema, la tecnologia multimèdia, els centres comercials, etc., que a poc a poc desplacen al llibre com a activitat de entreteniment i formació a un lloc secundari i reduït a determinat grup de persones, alhora que es crea en persones de menor educació una apatia cap al mitjà escrit. Es va establir el Metro de Santiago com a lloc preferencial perquè s'hi produeix un augment del temps disponible pels usuaris, el que duren el trajectes que hi efectuen. Amb aquesta oferta, la quantitat de lectors que té la possibilitat d'ocupar el seu temps disponible en aquesta activitat va augmentar considerablement.

Aquesta iniciativa va començar El juny de 1996 amb la inauguració de tres biblioteques subterrànies situades en les estacions de Los Héroes, Puente Cal i Canto y Tobalaba. Es van triar estratègicament estacions d'alt flux de públic, especialment aquelles que serveixen de transbordament a altres línies, però a més es va pensar en un disseny atractiu, semblant als vagons del metro. De manera coherent amb l'objectiu de crear hàbits de lectura en la població —principalment la no lectora— es va definir una col·lecció inicial de literatura recreativa, ja que conceptualment els bibliometros no havien de respondre a necessitats específiques d'informació.

A causa de la gran acollida dels usuaris, avui ja s'han sumat quatre mòduls a les estacions Baquedano Línia 5, Bellavista de La Florida, San Pablo i Ciudad del Niño. L'última incorporació va ser a final del 2002, quan es va inaugurar el vuitè Bibliometro situat a l'estació Plaza de Armas. Actualment el programa té més de trenta mil socis actius

La nova i arriscada oferta inicial de Bibliometro (era la primera vegada que s'oferia literatura en préstec domiciliari, pràcticament al carrer, a un mercat potencial proper al milió de persones) va atraure ràpidament als viatgers del metro, de manera que al cap de poc de posar-se en marxa la xifra d'inscrits sobrepassava els deu mil, i el més excepcional de tota l'experiència va ser que les pèrdues eren marginals.

Bibliometro es va situar com un referent cultural no solament entre els passatgers del metro, sinó en la consciència col·lectiva del ciutadà. Gairebé nou anys després és una iniciativa reeixida que s'ha anat completant amb la instal·lació de més bibliometros i de dos vagons de tren especialment condicionats (un als jardins de la Biblioteca Nacional de Xile i un altre a la Cinquena Normal, un dels pulmons verds de la ciutat).

Bibliometro forma part de la xarxa de biblioteques públiques de Xile, per tant se'n poden consultar els fons per mitjà d'Internet a través del catàleg col·lectiu allotjat en els servidors de la Biblioteca Nacional, i a més forma part de Biblioredes, projecte que va dotar d'ordinadors amb accés a Internet a la majoria de les biblioteques públiques xilenes.

En molts aspectes el Programa Bibliometro ha estat pioner en l'oferta de serveis bibliotecaris en l'àmbit públic. Va ser probablement un dels primers serveis bibliotecaris a oferir Internet gratuïtament a Xile, i les seves col·leccions sempre s'han caracteritzat per ser noves i variades, fins al punt que des del 2002 funciona la modalitat de bibliometros temàtics especialitzats en literatura infantil i juvenil, altres en art i còmics, etc. A més, va ser el primer sistema de servei bibliotecari públic a facilitar el préstec automatitzat en xarxa.

Tal vegada aquesta iniciativa ha estat la punta de llança per projectes posteriors regionals i internacionals.

2.4.5. Altres iniciatives a l'interior del ferrocarril metropolità

Metro de São Paulo

Durant l'any 2001 el metro de São Paulo, al Brasil, assessorat pels professionals que van implementar el projecte a Xile, va realitzar seriosos estudis per desenvolupar la iniciativa, que van culminar el 2004¹⁵ amb l'engegada de la primera biblioteca Embarque na Leitura que funciona a l'Estação Paraíso. Amb un patrimoni inicial de 4.000 llibres de diversos gèneres i que inclou llibres en braille, amb servei de préstec gratuït i una agenda d'activitats culturals lligades a la literatura (com Uma tarde de autógrafos, converses amb escriptors, contadors de contes, distribució de llibres i altres). A partir del 2005 està prevista la instal·lació de més sucursals. Aquesta iniciativa del Metro de São Paulo està patrocinada per Cosipa, Usiminas, compta amb el suport del Ministeri de Cultura i la gestió i l'execució estan a càrrec de l'Instituto Brasil Leitor.

Metro de Madrid

A partir del 2005¹⁶ l'Ajuntament de Madrid engegarà un projecte també anomenat Bibliometro, que es portarà a terme amb la col·laboració de Metro de Madrid i de la Fundación Germán Sánchez Ruipérez, i que s'emmarca en els actes commemoratius del quart centenari de la primera edició del *Quixot*.

Amb disseny dels arquitectes de l'estudi Pareds Pedrosa, els primers mòduls del projecte se situaran en les estacions Moncloa, Nuevos Ministerios, Canal, Atocha Renfe i Príncipe Pío. A diferència del projecte xilè, en què diversos bibliometros estan situats als accessos a la xar-

15. Companhia do Metropolitano de São Paulo. «Primeira biblioteca do Metrô. Embarque na leitura». *Metrô*. <<http://www.metro.sp.gov.br/servicos/biblioteca/embarque.shtml>>.

16. EFE. «El Ayuntamiento pondrá en marcha el "Bibliometro" para fomentar la lectura entre los usuarios del Metro». *El Mundo.es* (20 setembre 2004). <<http://www.elmundo.es/elmundo/2004/09/20/madrid/1095677458.html>>.

xa del metro, en el Bibliometro madrileny els passatgers hauran d'estar dins de la xarxa. La selecció dels títols es fa amb l'assessorament de la Fundación Germán Sánchez Ruipérez, la Casa de América, el Centro de Poesía José Hierro, el Gremi de Llibreters de Madrid i altres institucions i persones vinculades al foment de la lectura.

Aquest projecte compta amb el suport dels creadors de la idea —DIBAM a Xile— i segons el coordinador general de Les Arts de Madrid, Carlos Baztán, aquesta col·laboració «hace posible nuestro propósito de incorporar las fórmulas más innovadoras que en estos momentos se desarrollan en las políticas urbanas y culturales de todo el mundo».

Metro de la Ciutat de Mèxic

A Mèxic, i encara que no pertany a aquesta categoria de projectes, podem esmentar el programa Para leer de boleto en el Metro,¹⁷ que es va posar en marxa a ferrocarril metropolità de la Ciutat de Mèxic el 2004, amb l'objectiu de propiciar la lectura entre els milions de viatgers que l'utilitzen, als quals es prestaran llibres durant el trajecte fins al lloc de destinació, llibres que hauran de tornar abans d'abandonar la xarxa de metro.

Es porta a terme actualment a les vint-i-una estacions de la Línia 3 (Indios Verdes-Universidad), i proporciona a l'usuari del metro 250 mil exemplars que contenen textos. Per comoditat dels usuaris, a cada estació hi ha personal capacitat que informa sobre la dinàmica del préstec. A l'igual que el Bibliometro xilè, el sistema es basa únicament en la confiança cap als passatgers.

Metro de Seül (Corea)

Entre els mesos d'abril i agost del 2004 va funcionar la Subway Library. Aquest projecte consisteix que en dotze trens de la xarxa de metro es van disposar petits prestatges amb 300 llibres. La idea és que els passatgers puguin gaudir de la lectura durant el seu viatge.

2.4.6. El Casero del Libro

Un dels projectes més innovadors que s'ha gestionat a Xile és El Casero del Libro. Es tracta de la instal·lació de punts de préstec de llibres a les *ferias libres* de diverses poblacions al llarg del país. Les *ferias libres* (*mercadillo*, fira d'abastament) són les institucions més antigues i tradicionals de la cultura popular xilena. N'hi ha a totes les comunitats i són visitades per milers de persones. Es calcula que n'hi ha més de mil funcionant al país a pesar de l'adveniment dels supermercats i centres comercials. Per a la comunitat, la *feria libre* no és solament el lloc on es proveeixen dels béns bàsics per a viure, sinó que a més sempre ha estat concebuda per les persones com un important lloc de trobada.

Coordinat per la biblioteca pública municipal i amb el suport en la implementació de la DIBAM, aquest lloc és atès per un *feriante* (venedor de fruites, verdures o altres productes). Per dissenyar-los s'han tingut en compte elements de gènere (ja que són les dones les que al maig hi accedeixen) i els sectors econòmicament deprimits.

«Así, en medio de lechugas, papas y tomates, cerca de las cebollas, jabones y pollos, aparecen los canastos con libros que los vecinos y vecinas podrán pedir prestados como socios del nue-

17. Gutiérrez, Ana Rosa. «Para leer de boleto en el Metro». *El Universal online* (15 gener 2004). <http://www.eluniversal.com.mx/pls/impreso/ol_que_hacer.detalle_notas?p_notas_id=3842>.

vo servicio».¹⁸ Una de les usuàries del servei el descriu així: «Esta iniciativa la encuentro super buena, porque, así, la gente que no tiene plata para comprarse un libro puede venir a este puesto para que le presten uno, mientras hace las compras de frutas y verduras para la semana».¹⁹

Es tracta principalment d'un espai de trobada de la biblioteca amb la comunitat a la qual dóna servei, on els «productes» de la biblioteca (llibres i revistes) són anunciats al públic, generant instàncies propícies per a l'acostament de la gent a la biblioteca. És el punt d'inici de contacte amb un grup de persones que generalment no acudeix a la biblioteca.

Es va posar en marxa com a experiència pilot durant l'any 2000 a la comuna de Huechuraba en la Regió Metropolitana de Santiago, i actualment funciona en vint municipis.

Adicionalment es fan activitats de promoció lectora entre el públic que assisteix a les *ferias libres* destinades a difondre el llibre i la lectura. En un futur proper aquests *caseros del libro* s'instal·laran a Bolívia, concretament a Sucre i a Santa Cruz.²⁰

En instal·lar-se a les *ferias libres* o mercats, aquesta iniciativa replanteja la relació del llibre amb els potencials lectors i lectores, que majoritàriament no van a les biblioteques ni compten amb els recursos per comprar llibres. La idea força que orienta aquest projecte és que els llibres se situen al costat de les fruites i verdures, del peix i la roba usada, ja que —a l'igual que aquests aliments i elements— cobreixen necessitats humanes primordials i bàsiques. Aquesta senzilla imatge contribueix a transformar radicalment la concepció excloent que comprèn als llibres com patrimoni de les persones «cultes», i tendeix a eliminar, en part, aquelles barreres intangibles que impedeixen l'accés a la diversió i el coneixement per mitjà del suport imprès.

2.4.7. Serveis lligats a l'extensió bibliotecària

Pel que fa als serveis d'extensió bibliotecària podem citar una llarga llista d'experiències, amb diversos graus d'abast en la població. És així com a Medellín, Colòmbia,²¹ hi ha la *Libroesquina*, que és un lloc fix d'un barri a on cada setmana a la mateixa hora es du una col·lecció de llibres, s'hi fan lectures i s'efectuen préstecs. *La Mesa del Libro*: els vianants toquen en mig del carrer una taula amb llibres tots els dies a la mateixa hora. *Biblioparque*: es porta una carpa i unes capsas amb llibres a un parc d'un barri proper a una de les biblioteques sucursals i s'hi fan lectures en veu alta.

2.4.8 Biblioplatges, bibliopiscines i altres serveis

Aquestes iniciatives són incloses generalment dintre dels serveis d'extensió bibliotecària a Espanya.²²

Des de fa quinze anys la diputació de Barcelona i els ajuntaments de la província organitzen serveis bibliotecaris en platges, piscines, parcs i mercats. Durant els mesos d'estiu l'a-

18. Dirección de Bibliotecas, Museos y Archivos. Chile. «El Casero del Libro». [en línia] <http://www.dibam.cl/bibliotecas_publicas/proyecto_casero.htm>.

19. «"El Casero del Libro" sigue con los ofertes literarios». *La Cuarta* (18 setembre 2001). <<http://www.lacuarta.cl/diario/2001/09/18/18.07.4a.CRO.LIBRACOS.html>>.

20. Samanez, Doris. «En la ciudad de Santa Cruz se creó el Programa de Bibliotecología». *IFLA Noticias. Sección de América Latina y el Caribe*, núm. 45 (desembre 2004), p. 20. <<http://www.ifla.org/VII/s27/news/LacNewsletter45-s.pdf>>.

21. Rodríguez, María Gloria. «Las bibliotecas de Comfenalco en Medellín y su compromiso con la formación de lectores». [en línia]. 2002. *Proceedings of the 68th IFLA Council and General Conference, Glasgow, August 18-24, 2002*. <<http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/078-092s.pdf>>.

22. Europa Press. «Más de 40 bibliotecas de la provincia de Barcelona se trasladarán a piscinas y playas en los meses de verano». *Ya.com Noticias* (8 juny 2004). <<http://noticias.ya.com/2004/06/08/6162074.html>>.

fluència d'usuaris a les biblioteques baixa considerablement, per això es desplaça el treball que es fa en biblioteques a aquests llocs d'afluència massiva de públic. Durant l'estiu del 2003, a la província de Barcelona es van habilitar trenta-sis bibliopiscines i biblioplatges, a més de sis biblioterrasses.

L'organització d'aquest tipus de serveis no és difícil gràcies a la cultura d'utilització de serveis bibliotecaris que hi ha a la província de Barcelona. Tot i que un dels requisits per endur-se llibres en préstec des d'aquests llocs no tradicionals era la presentació del carnet de la Xarxa de Biblioteques, això no suposà un obstacle ja que la xarxa compta amb més d'1.200.000 usuaris inscrits.

És particularment sorprenent que aquesta mena de serveis, tot i la precarietat aparent que mostren, són capaços d'oferir una col·lecció nombrosa i variada. És el cas de la biblioteca pública de la localitat de Torredembarra que, des de fa ja tres estius, organitza una biblioplatja a l'edifici de l'antiga llotja del peix. Aquesta biblioplatja posa a disposició dels usuaris una col·lecció de 2.800 llibres, a més de revistes i diaris, tots títols de literatura recreativa que siguin tan atractius per als nens com per als adults.

En general, aquest tipus d'iniciatives estan lligades generalment a l'època estival, potser amb l'única excepció de la Biblioplaya de Llevant a Benidorm, que funciona els 12 mesos de l'any, convertint-se en un servei permanent gràcies al clima de la zona i a la constant ocupació turística de la ciutat.

3. Conclusions

Els projectes de biblioteca en espais públics no tradicionals i d'alta afluència de persones, a l'igual que els serveis mòbils, contribueixen a enderrocar les barreres que posa l'exclusió o bretxa social. Una de les exclusion més recents és la causada pels fluxs migratoris —com ara la migració peruana cap a Xile, la migració magrebina a Espanya, o la immigració xilena al sud d'Argentina—, que tendeixen a crear barreres entre les persones i prejudicis cap als nousvinguts. Cal, doncs, el desenvolupament de projectes de biblioteca pública que assegurin la integració social, l'intercanvi cultural i que atenguin les necessitats informatives, formatives i culturals dels immigrants, no en espais tradicionals, sinó en els espais públics que ocupen aquests grups (barris, places, teatres, etc.).

És fonamental que aquestes noves modalitats de biblioteca pública integrin a curt termini les xarxes de biblioteques públiques a escala nacional, i no es transformin en esforços aïllats que acabin per diluir-se. Que siguin iniciatives privades o iniciatives públiques no significa necessàriament que hagin d'anar per carrils separats. El pitjor escenari possible per a les biblioteques públiques és gestionar projectes independents que, si bé tendeixen a diversificar l'oferta cultural, en definitiva solament aconseguen duplicar esforços i malgastar recursos.

La gratuïtat és un element establert en el Manifest de la UNESCO per a les Biblioteques Públiques, per tant qualsevol iniciativa de servei de biblioteca pública ha de ser en principi gratuïta, ja sigui producte d'una gestió estatal o de capitals privats. Possiblement el fonament més sòlid de l'existència d'aquests projectes és la gratuïtat i la massificació de les iniciatives de foment de la lectura en poblacions que històricament no ha tingut accés a la biblioteca, o —des d'una altra perspectiva— les persones que no s'han sentit motivades amb l'oferta desplegada per les biblioteques públiques. Que per a accedir al Bibliomall o al Bibliometro a Xile s'hagi de pagar una quota anual és discriminatori, i això fa augmentar la bretxa social en lloc de fer-la disminuir. Per disminuir l'exclusió per motius econòmics seria bo que s'establissin convenis amb organitzacions socials que permetin la gratuïtat del servei, gratuïtat que no solament ha d'es-

tar en l'oferta, sinó també en l'accés als serveis —no es gaire lògic, per exemple, que s'hagi de pagar un bitllet de metro per accedir als Bibliometros.

D'altra banda, seria bo que es desenvolupessin vincles de serveis entre les biblioteques públiques no tradicionals amb altres empreses de serveis o comerços, la qua cosa pot potenciar el paper que tenen per separat (per exemple la relació biblioteca-llibreria).

Un interessant estudi²³ de gènere sobre alguns productes culturals desenvolupats per la DIBAM —en aquest cas El Casero del Libro— ens proporciona algunes dades que cal tenir en compte en l'oferta: «En los sectores carentes donde se inserta el Casero del Libro la equidad de género no solo se logra al fomentar la lectura entre las mujeres —que son las principales usuarias del servicio— sino que con mayores coberturas reconozcan y respondan a las necesidades de género y reviertan el porcentaje minoritario de hombres que acceden al préstamo bibliográfico en los diferentes servicios, principalmente urbanos». Aquest element és molt important a l'hora d'identificar les necessitats lectores de la població, i tal vegada determini l'èxit o el fracàs de les activitats de foment lector que generen projectes d'aquest tipus. Com que no s'han tipificat els interessos lectors del mercat potencial d'usuaris, és un risc inserir col·leccions que no necessàriament responguin als seus interessos, deixant clar que els interessos dels lectors del Bibliomall o Bibliometro poden ser molt diferents dels d'El Casero del Libro a Xile, i fins i tot les necessitats lectores del públic de la zona nord d'un país poden diferir dels de la zona centre o sud.

Bibliografia bàsica

- CASTELLS, Manuel. *La era de la información: Economía, sociedad y cultura*. Vol. 1: La sociedad red. Madrid: Alianza, 1997. 590 p.
- DOBRA, Ana. *La Biblioteca popular, pública y escolar: una propuesta para su organización*. General Roca: Patagonia, 1986. 261 p.
- DOMÍNGUEZ, Ramona. *Nuevas formas de organización y servicios en la biblioteca pública*. Gijón: Trea, 1996. 187 p.
- LÓPEZ, Ricardo, et al. *Gestión participativa en bibliotecas públicas. Los desafíos de trabajar con la comunidad*. Santiago (Xile): DIBAM, 2000. 174 p.
- RODRÍGUEZ, Gloria María. *Conceptos de mercadotecnia aplicados a las bibliotecas públicas*. Medellín: Comfenalco, 1991.
- SUAIDEN, Emir. «La biblioteca pública y el desarrollo humano». En: *63rd IFLA General Conference - Conference Programme and Proceedings - August 31- September 5, 1997*. L'Haya: IFLA, 1997. (IFLA General Conference).

23. Dirección de Presupuestos (Xile). Programa de Mejoramiento de la Gestión. Sistema de Enfoque de Género. *Estudio de caso* [en línia]. <http://www.dipres.cl/control_gestion/publicaciones/ESTUDIO_CASO_DIBAM_GENERO.pdf>

Enrique Ramos Curd. Actualment és director de la Biblioteca i de l'Arxiu Estudio Philippi, Yrarrázaval, Pulido & Brunner Abogados i és assessor d'empreses en l'àrea de la informació i les biblioteques.

Ha estat vinculat al sector de biblioteca pública en nombrosos projectes. Els darrers, com a coordinador de les biblioteques de la regió metropolitana i ha format part del projecte «Bibliotecas en el Nuevo Milenio» conjuntament amb la Fundació Bill & Melinda Gates. És l'editor general de la publicació electrònica Pez de plata. Biblioteca Públicas a la Vanguardia, que es pot consultar a l'adreça següent: <<http://www.pezdeplata.org/>>

Sabina Gálvez del Valle. Actualment és Cap del Departament de Cultura del municipi de Puente Alto i coordinadora del projecte «Puente Alto crece leyendo: plan lector y creación de 29 bibliotecas escolares» per a col·legis públics que es desenvolupa durant els anys 2005-2007.

Paulo Morales Zúñiga. Coordinador del Programa Bibliometro de Santiago de Xile i Cap del Departament de Processos Tècnics de la Subdirecció de Biblioteques Públiques de Xile. En la Subdirecció General ha col·laborat en projectes de desenvolupament de tecnologies de la informació i la comunicació i recentment en projectes d'automatització del Sistema de Biblioteques Públiques.